

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' בלק תש"פ

מצות קדושת וכבוד בית הכנסת

כ' בספר החינוך שאין מצוות בסדר וירא בלק, וגם שאר מוני המצוות לא הביאו שיש מצוות בפרשת בלק. אבל השלי"ה הק' (פי בלק נר מצוה אות א') כ' וז"ל אין בפרשה זו מצוה ממצוות תרי"ג, מ"מ כתיב בה "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", ואמרו רבותינו ז"ל (מדרש תנחומא פ' משפטים ס"י י"א) "מה טובו אהליך" בישובן, "משכנותיך ישראל" אפילו בחורבן, ותנן במסכת מגילה פרק בני העיר (כ"ח.) שנהגין בהן כבוד בחורבן כמו בישובן, והאריכו שם בגמ' עכ"ל.

חומר קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות

שנינו במגילה (כ"ט.) "ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל י"א ט"ז) אמר ר' יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ובילקוט שמעוני (תהלים רמז תרנ"ט) כ' דמי שמתפלל בביהכנ"ס בעוה"ז, כאילו מתפלל בבהמ"ק, שנאמר "ואהי להם למקדש מעט בגויים".

אמירת הקרבנות דווקא בבית הכנסת

לפ"ז חידש הא"ר (בפירושו אליהו זוטא או"ח ס"י א' סק"א), שיאמר פרשיות הקרבנות בביהכנ"ס, דאז הו"ל כאילו הקריב בבית המקדש, וכ"כ בנוהג כצאן יוסף (מנהגי פרנקפורט, נדפס בשנת תע"ח – עמוד כ"ה), אלא שהוסיף שיאמר הקרבנות בבית הכנסת גם אם לא יהיה לו מנין שם, והביא ראיי לכך מהזוה"ק. אבל השע"ת (ס"י מ"ח סק"א) הביא שהתבואת שור חולק על האליהו זוטא, וכתב דאין לחוש לזה, ומ"מ כיון דהכי מבואר בזוה"ק, הסכים דטוב לעשות כן, וכ"כ הבה"ל (ס"י א' ס"ה סוד"ה ופרשת עולה) בשם הארצות החיים, שטוב לומר כל אלו הפרשיות בבית הכנסת.

מורא מקדש מדאורייתא או מדרבנן

החפץ חיים (פתיחה עשין אות ז' ובבמ"ח שם סק"ז) הביא מחלוקת אם המצוה של מורא מקדש היא מ"ע מה"ת, וכלולה במצות "ומקדשי תיראו". שיטת היראים (ס"י ת"ט – שכ"ד) וסמ"ג (מ"ע ס"ד) וסמ"ק (מצוה ו') היא, שבתני כנסיות ובתי מדרשות שלנו בזה"ז יש בהם מצוה דאורייתא של מורא מקדש, אבל הפמ"ג (או"ח ס"י קנ"א משב"ז סק"א, וכן בריש סי קנ"ג) ס"ל דמורא ביהכנ"ס הוא רק מדרבנן, והפסוק הנ"ל קאי רק על בהמ"ק, ובכל זאת כ' שמדין נדר שנדרו לנהוג בהם כבוד הוי מה"ת, אא"כ התנו שלא תחול קדושת ביהכנ"ס במקום זה, דבכה"ג אין הנדר חל. אבל משמעות החפץ חיים הנ"ל הוא שנקט שהיא מצוה מדאורייתא, וכן פסק הח"א (כלל י"ז ס"ו) להדיא.

פטור בתי כנסיות ובתי מדרשות ממזוזה משום שהן דירת הקב"ה

כ' הרמב"ם (הלי' מזוזה פ"ו ה"ו) שבתי כנסיות ובתי מדרשות פטורים ממזוזה לפי שהן קודש, והסביר בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רפ"א) טעם הדבר, משום שהן דירת גבוה, דהרי ה' אלוקי ישראל בא שם ושוכן בתוכו, וא"כ אינה דירת הדיוט ולא מיקרי "ביתך".

יציאה מבית הכנסת אחורנית

כ' המ"א (סוסי' קל"ב) בשם העמק הברכה וראשית חכמה, כשיצא מבית הכנסת לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד, וכן בירידתו מהתיבה (והובא בבה"ט שם סק"ט), ודין זה נלמד מבני קהת שעשו כן כשהיו נושאים את הארון כמבואר במדרש רבה (במדבר ה' ח'), שבני קהת היו מעולים מכל הלויים משתי סיבות, והסיבה השניה היא משום שכל הלויים שהיו טוענים את המשכן, הלכו כדרכן ופניהם כנגד הדרך, אבל בני קהת הלכו אחוריהם ופניהם לארון כדי שלא ליתן אחור לארון.

מעין זה כ' המ"ב (סוסי' ק"ט), צריך לזהר שלא לקבוע שום מקום ישיבה באופן שיהיה פני היושב נגד הבימה ואחוריו להיכל, וכמו"כ כ' המ"ב (סי' קכ"ח סקס"א) בשם המ"א דכאשר הכהנים יורדים מן הדוכן, לא יחזירו אחוריהם להיכל, אלא יצדדו ויחזירו פניהם קצת להיכל, כתלמיד הנפטר מרבו, שמחזיר פניו אליו בצאתו מלפניו, ומקורו ביומא (נ"ג). דכאשר הכה"ג יצא מבית קדשי הקדשים ביוהכ"פ, יצא אחורנית ופניו כלפי הארון, וכמו"כ הכהנים בעבודתן ולויים בדוכן וישראל במעמדן לא היו מחזירין פניהם והולכים, אלא מצדדין פניהם והולכים.

איסור שיחה בטילה בביהכנ"ס

חומר האיסור לדבר דברים בטלים בבית הכנסת

כ' בשו"ע (סי' קנ"א ס"א) שיחה בטילה אסורה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, והוסיף הח"א (כלל י"ז ס"ה) וז"ל אף שמצוה גדולה להתפלל בביהכנ"ס, אם יהיה נכשל שם ע"י חברים רעים בדברים בטלים וליצנות וכיוצא בו, מוטב שיתפלל בביתו בעשרה עכ"ל.

חדר"ג על מי שמדבר שיחת חולין בבית הכנסת

הבאר הגולה (יו"ד סוסי' שלי"ד בסו"ד) הביא שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד סי' אלף כ"ב), שכתב שיש חרם דרבינו גרשום שלא ידברו בבית הכנסת, אלא ישבו באימה וביראה, ויעבדו את אבינו שבשמים, ובשו"ת מהר"ם מינץ (ריש סי' ק"ב) ג"כ הביאו, וסיים "הכל גזרנו בחרם חמור".

דיבור בבית הכנסת מעכב קבלת התפילות שם

בנו של השל"ה הק' (ווי העמודים שער העבודה עמוד י"י) כ' שהדיבור בבית הכנסת מונע את התפילה מלהתקבל, ואע"פ שהישיבה בביהכנ"ס נחשבת כמצוה, אבל המדבר שיחה בטילה שם, עבירה מכבה מצוה (סוטה כ"א.), ומזה ילמד כל איש ואשה שיושבים בביהכנ"ס גם שלא בשעת התפילה, שאין לדבר שום שיחה בטילה, ובעוה"ר עד מתי זה יהיה לנו למוקש, שבכל עיר ועיר אין יכולים למחות להעם.....וי להם וי לנשמותיהם, ואיך יעלו תפילותיהם למעלה, והיא מלוכלכת במיני חטאים, ואין קטיגור נעשה סניגור (ברכות נ"ט.) ע"ש.

האם כל תיבה של דברים בטלים בביהכנ"ס נחשבת כעבירה נפרדת

כ' החפץ חיים (בפתיחה עשין י"ב) בשם הגר"א זצ"ל (שנות אליהו פאה פ"א מ"א בשם הירושלמי), שכל מילה ומילה של ת"ת היא מצוה בפני"ע, ולפ"ז יש להסתפק אם גם להיפך, כל מילה של דברים בטלים בביהכנ"ס היא איסור נפרדת. מקום הספק הוא, משום שהחפץ חיים (שם) כ' לגבי לשה"ר, שכל סיפור וסיפור הוא איסור בפני"ע, ולא כ' שיש איסור בכל מילה ומילה, אבל יש מקום לחלק, דהתם האיסור

הוא הסיפור הרע, וממילא לא שייך לומר שעובר על כל מילה ומילה, משא"כ הכא בדיבור של דברים בטלים בביהכנ"ס, דחמיר טפי (בית יהודה על הל' ביהכנ"ס ס"י ה' ס"ג).

דיבורים המותרים בבית הכנסת

כ' בתשב"ץ קטן (אות רמ"ו) שהמהר"ם מרוטנבורג היה שואל בשלום כל אדם לפני התפלה בבית הכנסת, ואע"פ שמבואר בברכות (י"ד.) שאסור בשאילת שלום קודם התפילה, היינו רק כשמשכים לפתחו, אבל אם מצאו בדרך או בביהכנ"ס מותר לשאול. המ"א (ס"י ס"ו סק"א) כי דהא דשואלין או משיבין בשלום בין הפרקים של ק"ש, לא נאמר בבית הכנסת, דהתם אסור לשאול בשלום כלל, וגם כשמגיע פנים חדשות אין לחוש שיבא לידי שנאה, אבל הא"ר (שם סק"ב) הביא ראיי מהמהר"ם מרוטנבורג שמותר, ובפרט כיון שהפוסקים דנו מה מותר ומה אסור לענות באמצע פסוד"ז ובאמצע ברכות ק"ש, מוכח דגם בבית הכנסת שרי. אבל הכה"ח (שם סק"ג) הביא מחלוקת זו, וסיים דיש להחמיר היכא דאפשר שלא לשאול בשלום אדם בביהכנ"ס לפמש"כ המ"ב (ס"י קנ"א סק"י) בשם האריז"ל שיבואר לקמן.

ונ"מ טובא, שמותר לומר מזל טוב או יישר כח בבית הכנסת (ע"י מ"ב ס"י קכ"ח סק"ס שהמנהג לומר לכהנים יישר כח בירידתם מן הדוכן).

מעיקר הדין מותר לדבר על דבר מצוה בביהכנ"ס, ולכן מותר להציע שידוך, או להלוות כסף, או לחתום ערבות, או לפרוע חוב, כשהוא נמצא בביהכנ"ס, אמנם ע"י מש"כ לקמן בשם האריז"ל, והנהגת הירא וחרד לדבר ה'.

לדבר בענין פרנסתו בבית הכנסת ובבית המדרש

י"א ששיחת חולין שיש בה תועלת כגון לצורך פרנסתו, מותרת בביהכנ"ס ובביהמ"ד, אבל המ"ב (ס"י קנ"א סק"ב) פסק כשיטת הפמ"ג שאסור, וראייתו היא דהרי שיחה בטילה אסורה בלא"ה, ועכצ"ל דכוונת השו"ע שאסר שיחת חולין בביהכנ"ס היא גם שיחת חולין שיש לה צורך, דהיינו לפרנסתו.

מה יעשה כשנמצא בבית הכנסת ובאים אליו כדי לדבר אתו

אם מישהו נכנס לבית הכנסת לשאול איזה דבר בענייני חולין, והנשאל מרגיש שסירובו לדבר בביהכנ"ס נראה כיוהרא, כ' בשו"ת להורות נתן (ח"א ס"י ו' סק"ז) שלא מצאנו יוהרא אלא בדבר שהוא פטור מן הדין והוא מחמיר ע"ע, אבל בדבר שחייב לעשות מן הדין, אע"פ שרבים מזלזלים בו, בזה לא שייך יוהרא, ואדרבה ע"ז כ' הרמ"א (ס"י א' ס"א) אל יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו.

יש לציין שהפלא יועץ (ערך בית הכנסת ד"ה ויש שרוצה) כ' וז"ל יש שרוצה ליזהר שלא לדבר בבית הכנסת, אבל כשמדברים אליו אחרים, נראה לו כבושה וכיוהרא שלא להשיבו ולומר שאינו מדבר בביהכנ"ס, ומתוך כך גם הוא מדבר בכאב לב, עד שלבסוף נעשה לו כהיתר, והאיש הירא את דבר ה' יאחזמו רעד מחומר שבו, ולא יבוש מפני כל, ויאמר בפה מלא "איני מדבר בבית הכנסת", שהרי זה דומה למי שרוצים לאבד ממנו הון עתק, או להורגו, שלא יחוש לבושה ולא לשום דבר, על אחת כמה וכמה שצריך לחוס על נפשו ועל כבוד קונו, זה כלל גדול שלא לעבור שום עבירה ושלא להמנע מקיום שום מצוה מפני הבושה עכ"ל.

עצת רבינו יונה ז"ל מה לעשות כשבאים אליו בביהכנ"ס ורוצים לדבר אתו דברי חולין

אבל לכאורה יש עצה כמש"כ רבינו יונה בספר היראה (אות צ"ו), אחרי שכתב (אות צ"ה) שלא לדבר בביהכנ"ס, וז"ל ואם ישבו אצלו בני אדם המדברים בלצון, יניע שפתיו וידמה עצמו כמתפלל, ואל יתפאר לומר איני מדבר, כי כל המתפאר כמעט הוא נוטל את שכרו עכ"ל. בשו"ת להורות נתן הנ"ל

הוסיף, דכל זה רק היכא שיכול להסתיר מעשיו, אבל כשא"א להסתיר, בודאי אין לו היתר לדבר בבית הכנסת משום חשש יוהרא.

מה יעשה כשבא אליו אדם נכבד בביהכנ"ס והוא יעלב אם לא ידבר אתו שם

אבל אם מישהו נכנס לבית הכנסת לשאול איזה דבר בענייני חולין, ואם יענה לו שרוצה לצאת כדי לדבר אתו בחוץ משום קדושת ביהכנ"ס, אזי השואל יעלב, מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל דיש להקל לענות לו בפנים (פסקי הגריש"א – ארי"ח עמוד נ"ז ס"ה, וכן משמע בראשית חכמה שער הקדושה פי"ד וע"ש אות ל"ג). אמנם יש שהעירו דהא קיי"ל שקדושת ביהכנ"ס היא דאורייתא, ומצות מורא מקדש היא מה"ת בביהכנ"ס, ואין זה נדחה משום כבוד הבריות, וגם לפי השיטות שקדושת ביהכנ"ס היא מדרבנן, וכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן גם בקו"ע, מ"מ בכה"ג שהשואל עושה שלא כדון, לא שייך הכלל של כבוד הבריות (עי' מה שהאריך בזה בבית יהודה על ה"ל בית הכנסת סי' ה' הערה ח'). אבל אפשר מרן הגריש"א זצ"ל היקל באופן שרצו לדבר אתו דברי חול הנצרכים, דבכה"ג יש מקילים בלא"ה, ולכן אם יש חשש שהשואל יפגע יש להקל, וכן מובא (שם הערה י"ח) בשם מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, שאם יש חשש שחבירו יפגע אם לא יענה לו, אפשר שיש לענות לו, וכעין זה היקל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והסביר שמקילים משום שנחשב כמצוה.

זהירות מלדבר שום דברים בטלים בבית הכנסת ובבית המדרש

יש לציין שהמ"ב (סי' קנ"א סק"י) הביא, שהאריז"ל היה נזהר מאוד שלא לדבר בביהכנ"ס רק דברי תפילה, ואפילו דברי מוסר לא דיבר, פן ימשך ממנו לדברי חול. ובלא"ה כ' המ"ב (שם סוסק"ב) שהירא וחרד לדבר ה', ישים תמיד עיניו ולבו לזה שלא לדבר שום דברים בטלים בבית הכנסת ובית המדרש, והמקום הזה יהיה מיוחד אצלו רק לתורה ולתפלה.

אמירת "אסותא" בבית הכנסת

שיטת הפרישה דבזה"ז אומרים "אסותא" בבהמ"ד משום שאין נזהרים כ"כ מביטול תורה

בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ו סי"ז) נפסק, כיון שאין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, אבל הש"ך (סקט"ז) כ' דכיון שטעם הדבר הוא מפני ביטול בית המדרש, ממילא כ' הפרישה אפשר זה היה דווקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ, כש"כ שלא היו משיחים, אבל עכשיו דבלא"ה אין נזהרים, אומרים רפואה.

שיטת ה"ט"ז דגם בזה"ז אסור לומר "אסותא" בבית המדרש

אבל ה"ט"ז (סק"ו) הקשה על הפרישה, וכי שלא הי' צריך לבדות קולא זו מלבו, ואע"פ שמצאנו סברא כזו לגבי חתן שפטור מק"ש כיון שהוא טרוד כמבואר במתני' בברכות (ט"ז.), מ"מ בימינו הוא חייב משום שגם שאר בני אדם אינם מכוונים, ואדרבה נמשך מזה דבר טוב שיקרא ק"ש, משא"כ כאן שימשך מזה דבר מגונה, שהשומע יסבור מדהותרה לומר "רפואה", הותרה הרצועה וישיח ג"כ שיחה בטלה, והרי אנחנו מוזהרים בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו (עי' חגיגה י"ב:), ולכן פסק ה"ט"ז דאין להקל בזה, ואדרבה הרב יזהיר ע"ז, וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטילה בבית המדרש, והמרבה בכבוד התורה הרי זה מכובד ומשובח.

שיטת השו"ע הרב שאסור לומר "אסותא" בבית המדרש כלל גם שלא בזמן הלימוד

וע' בשו"ע הרב (הל' תלמוד תורה פי"ד סי"א) שפסק, כיון שאסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש, אין אומרים "רפואה" למי שמתעטש שם אפילו שלא בשעת הלימוד, ואצ"ל בשעת הלימוד ע"ש.

אבל לכאורה חידוש זה תמוה מאוד, דהרי בסוגי' בברכות (נ"ג.) מבואר שהאיסור לומר כן בבית המדרש הוא משום ביטול בית המדרש, וא"כ למה החמיר השו"ע הרב ואסר לומר "אסותא" בבהמ"ד גם שלא בזמן הלימוד. אבל ברמב"ם (הל' תלמוד תורה פ"ד ה"ט) מוכח כמו חידושו של השו"ע הרב, דהרי כ' וז"ל אין ישנים בבית המדרש.... ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, ואין צריך לומר שאר הדברים, וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות (עי' א"ר סי' קנ"א סק"א שמוטר לומר אסותא בבית הכנסת) עכ"ל. הרי מבואר שנקט דסיבת האיסור אינה משום ביטול תורה, אלא משום כבוד בית המדרש שאסור לדבר שם רק דברי תורה, ועי' בא"ר (שם) שיישב שיטת הרמב"ם, משום שפסק כב"ה ולא כב"ש, והא דשנינו שאין לומר מרפא משום ביטול בית המדרש, הוא רק אליבא דב"ש, אבל ב"ה ס"ל דסיבת האיסור היא משום כבוד בית המדרש ע"ש.

חילוקי דעות בין פוסקי זמנינו שליט"א אם יש לימוד זכות לדבר בבית המדרש שלא בזמן הלימוד

בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' ו') נשאל, דלפי המבואר בשו"ע הרב, האם שייך לגזור לבני ישיבות הנמצאים בבהמ"ד רוב היום, שישומו מחסום לפיהם כל היום, וכתב דיש לבאר כוונת הפרישה הנ"ל, דיש להסתמך על מש"כ הרמ"א (סי' קנ"ד ס"ח) בשם התרוה"ד, דנהגו ליהנות מתשמישי קדושה, דכיון שנהגו כן וא"א ליזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא שלא יבואו בני"א לידי תקלה, ואע"ג דלא התנו, נחשב כאילו התנו, וכן מבואר ברמ"א (שם ס"ד) דבכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו, אולי הוא מטעם דלב ב"ד מתנה עליהם. לפ"ז כ' הלהורות נתן, כיון שראו שנתמעטו הדורות וא"א ליזהר מלשוח בביהמ"ד, גם בזה אמרינן לב ב"ד מתנה, ואע"פ שמבואר ברמ"א (סי' קנ"א סק"ד) דבקלות ראש לא מהני תנאי, יש לחלק בין קלות ראש ושיחה בטילה, לשיחת חולין, דהרי בפהמ"ש להרמב"ם (אבות פ"א מ"ז) הגדיר מה נחשב כשיחה בטילה, הוא הדיבור הנמאס אשר אין בו תועלת כרוב סיפור ההמון במה שאירע ומה שיהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני וכו', ושיחה כגון זו אסורה בביהמ"ד מדינא דגמ'. לפ"ז כ' הלהורות נתן, יש להצדיק חידושו של הפרישה לגבי שיחת חולין בבית המדרש (אבל לא בביהמ"ס) כשאינה בגדר שיחה של בטלה.

סברת המסגרת השלחן שהלומדים בבהמ"ד יכולים לדבר דברים הנצרכים כדי למעט ביטול תורה

שוב הביא הלהורות נתן (שם סק"ה) מש"כ במסגרת השולחן על הקצור שו"ע (סי' י"ג) על מה שנהגו לדבר בבהמ"ד, די"ל דלזה מהני תנאי, דאפשר שאין זה קלות ראש, או י"ל דכמו שהתירו לת"ח לאכול שם כדי שלא יתבטלו מלימודם, אפשר שהתירו גם להלומדים שם לדבר ג"כ בדברים הנצרכים כדי שלא יתבטלו מלימודם כשיצטרכו לצאת בכל פעם, אבל המשנת יוסף (עניני בית הכנסת - סי' כ"ח) הקשה על המסגרת השלחן, דמנ"ל להקיש הטירחא לצאת מהבית המדרש לרגע כדי לדבר מה שנצרך, להטירחא לחזור לביתו כדי לאכול, וע"ע שם מה שהקשה עליו. אמנם מביאים בשם מרן הגרישי"א זצ"ל, שלא לו שלומדים בבית המדרש בקביעות, יש להקל להם לדבר דברים הנחוצים, אם ע"י שיצאו לחוץ יהיה ביטול תורה (פסקי הגרישי"ש - או"ח עמוד נ"ח ס"ו).

אבל יש לציין, שהערוה"ש (סי' קנ"א ס"ה) כבר כ' דיש לתמוה על מה שעכשו מקילים לדבר בביהמ"ס ובבהמ"ד אחר התפלה כמה דברים של חול, ונעשה כהיתר, ולימד זכות דסומכים על שיטת הרמב"ן שבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות לדבר שמוכרחין לכך (עי' בה"ל סי"א ד"ה אבל בישובן), ואנחנו חושבים זה להכרח לפי עניינו. אמנם גם לפי הלימוד זכות שלו, אין ההיתר הזה כאן בא"י כמבואר בשו"ע (סי' קנ"א ס"א), אבל מרן הגרשז"א זצ"ל ס"ל (הליכות שלמה - תפלה פ"ט ס"א) דלעת הצורך יש לסמוך עמש"כ בבה"ל (ד"ה אבל בבתי) דגם בא"י יש מקום להקל, ומ"מ הוסיף שאם אפשר טוב ויפה להחמיר בזה.

דיני כבוד בית הכנסת

כניסה לבית הכנסת כדי ליהנות מהמזגן

יש להסתפק אם מותר להיכנס לביהכנ"ס כדי ליהנות מהמזגן, וכדי להתיר כניסתו להנאתו, הוא ילמד קצת שם. כ' בשו"ע (סי' קנ"א ס"א) ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וכ' המ"ב (סק"ד) דלא מהני שיקרא או ישנה מעט בכניסתו, מאחר שיוכל ליכנס לבית של חול להנצל מחמה והגשמים, אם לא שעסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ, והתחילו גשמים לירד, שאז מותר לו להכנס לבית המדרש כדי שלא יטרידוהו הגשמים, ובשעה"צ (סק"ב) הביא רא"י מהמבואר במגילה (כ"ח:). שהיא מקור האי דינא, דחז"ל לא נתנו עצה ללמוד משהו כדי להתיר כניסתו, ואע"פ שאם הוא צריך לקרוא לחבירו, יכול להכנס אם יקרא מעט או יאמר דבר הלכה או משנה, שאני התם שאין לו עצה אחרת היאך לקרוא לו.

והנה יש מקילין בזה, ומתירים להכנס לביהכנ"ס כדי להנצל מפני החמה או מפני הגשמים אם יקרא שם מעט (ערוה"ש סי' קנ"א ס"ד, ופתחי תשובה שם ס"א), ואמנם המ"ב מחמיר בזה, אבל גם לפי סברתו, אם אין לו אפשרות להגיע למקום מוגן בקירבת המקום, אפשר גם המ"ב יסכים דיש להקל, דהרי כ' שצריך להחמיר רק משום שיש לו עצה אחרת וצ"ע.

כניסה לבית הכנסת כדי ליהנות מהמזגן וילמוד שם חצי שעה

עוד יש להסתפק, מה הדין אם החליט שרוצה להכנס לביהכנ"ס מפני החום או מפני הגשם, אבל כיון שהמ"ב החמיר שאין להקל אם רק יקרא או ישנה מעט שם, לכן החליט להכנס וילמוד משך חצי שעה, האם גם בכה"ג יש להחמיר, או שמא כיון שעכשיו נכנס ללמוד שם, אע"פ שהסיבה שדחתו ללמוד בביהכנ"ס היא החום או הגשם, אבל למעשה הרי הוא לומד שם, דבר שלא היה יכול לעשות אם לא היה נכנס, משא"כ אמירת פסוק אחד או הלכה אחת, שיכול ללמוד גם חוץ לבהמ"ד.

למה אסור להכנס לביהכנ"ס מפני החמה כשיקרא או ישנה מעט ואילו לקפנדריא יש להקל בכה"ג

בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נ"א ד"ה וכעת) הקשה על המ"ב, למה אסר להיכנס לביהכנ"ס בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים גם אם יקרא או ישנה מעט בכניסתו, ואילו לגבי קפנדריא כ' הבה"ל (שם ס"ה ד"ה לעשותו) שאם יקרא מעט או ישהה מעט יש להקל (וכן פסק הכה"ח שם סק"ה). יש לציין שהאור שמח (ה' תפילה פ"א ה"י) חולק על הבה"ל, ודייק מהרמב"ם שאפילו אם הוא נכנס כדי לקרוא את חבירו בהיתר כגון שקרא פסוק או ענה קדושה עם הציבור, בכל זאת אסור לו לצאת בפתח שכנגדו ועיי"ז לעשות קפנדריא, וכן נקט מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה – תפילה פ"א ס"ב) שראוי להחמיר שלא לעשות קפנדריא מביהכנ"ס גם אם אומר פסוקים שם, אא"כ נכנס לכתחילה כדי לומר פסוקים שם.

נקיון בית הכנסת

כ' בשו"ע (סי' קנ"א ס"ט) נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבצן (פ"י "כיבוד" נקוי הבית, "ריבוצ" זריקת המים על פני הקרקע), והמסילות ישרים (פ"י ט) כ' בשער החסידות, וז"ל ובכלל זה כיבוד בית הכנסת ובית המדרש, שאין די שלא ינהג בהם קלות ראש, אלא שינהג בהם כל מיני כבוד ומורא בכל מנהגיו ופעולותיו, **וכל מה שלא היה עושה בהיכל מלך גדול, לא יעשה בהם עכ"ל**. ולפ"ז כ' השעה"צ (סקט"ו), אע"פ שהשו"ע התיר לרוק שם (והוסיף המ"ב סקכ"ד דהיינו שלא בשעת השמו"ע, וגם צריך לזהר שלא ירוק בפני חבירו שימאס בה), מ"מ האנשים העשירים שמקפידים על הרקיקה בביתם, א"כ בביהכנ"ס ובית המדרש אסור להם לרוק, ונלענ"ד שבנקודה זו כולנו נוהגים כהני עשירים.

ומכאן תוכחה מגולה לכל אלו שנאלצים לעשן סיגריות בבית הכנסת, שיש איסור גמור ללכלך רצפת הבית הכנסת הקי ע"י זריקת בדילי סיגריות על הריצפה (משנת יוסף הל' בית הכנסת עמוד קל"ד), ובלא"ה יש זכות לציבור למנוע עישון במקום ציבורי, משום שהמעשנים מזיקים להם ואכמ"ל.

הבאת ילדים לבית הכנסת

כ' המ"ב (סי' קנ"ח סק"ג) בשם השל"ה הקי, שאין להביא לבית הכנסת ילדים קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך, משום שהם משחקים ומרקדים ומחללים את קדושת ביהכנ"ס, וגם מבלבלים את דעת המתפללים, ועוד, שכשיזקינו לא יסורו ממנהגם הרע שנתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בית הכנסת, אבל כשהגיעו לחינוך, אדרבה יביאנו אתו לבית הכנסת, וילמדהו ארחות חיים לישיב באימה ובריאה, ולא ינחנו לזוז ממקומו, ויזרזו לענות אמן וקדיש וקדושה ע"ש (וע"ע מ"ב סי' קכ"ד סקכ"ח).

דרך כניסה ויציאה מבית הכנסת כשבא להתפלל

כ' בשו"ע (סי' קנ"א ס"ה) מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר, והביא המ"ב (סקכ"א) שהגמ' בברכות (ס"ב:) ובמגילה (כ"ט.) מביאה מקור לזה מהא דכתיב "ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים, הבא דרך שער צפון להשתחות, יצא דרך שער נגב" (יחזקאל מ"ו ט'), והטעם כדי שיהיה נראה כמחבב (והסביר המחצה"ש סק"ז שבה מראה שענין ביהכנ"ס חביב עליו, שמהלך את כולה). יש להוסיף שמביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שיעשה כן גם אם זה יאריך לו את הדרך כשיוצא מבית הכנסת (פסקי הגרי"ש - או"ח עמוד ס"א סכ"ה).

הטו"א במגילה (כ"ט.) ד"ה הנכנס) חידש שיש **חיוב** לצאת מהפתח השני (ולא רק מצוה), ודייק כן מסוף הפסוק הנ"ל, דכתיב "לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא".

דרך כניסה ויציאה מבית הכנסת או בית המדרש כשבא ללמוד

אם נכנס לבית הכנסת או לבהמ"ד ללמוד, אין מצוה לצאת דווקא בפתח השני, ודייקו הכי מלשון הגמ' הנ"ל "הנכנס להתפלל", אע"פ שהרמב"ם (הל' תפילה פי"א ה"י) כ' וז"ל להתפלל או לקרות", אבל התם מיירי לגבי אם מותר לעשות קפנדריא ע"י שיצא מפתח השני, ואילו נד"ד הוא אם "חייב" לצאת מפתח השני. בבית יהודה (הל' בית הכנסת סי' י"א הערה כ"ו) דייק מלשון השו"ע (סי' קמ"א ס"ז) שפסק לגבי העולה לתורה, שאם יש לפניו שני דרכים שווים, ילך בימין ויחזור בצד השני, והב"י שם הוכיח כן מהאי דינא של הנכנס לביהכנ"ס להתפלל, מצוה לעשותו קפנדריא ויצא מהפתח השני, וא"כ מוכח לכאורה שגם בקרה"ת שהוא לימוד שייך האי מצוה, אבל בהל' ביהכנ"ס הטור ושו"ע רק כ' הנכנס להתפלל, ולא הזכירו הנכנס ללמוד, והביא שם שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כ' לו שמצוה זו היא רק כשנכנס להתפלל ולא כשנכנס ללמוד, וכוונת הב"י בהל' קרה"ת היא שקרה"ת בכלל נכנס להתפלל.

האם הנכנס לביהכנ"ס צריך לכבד היוצא משם או להיפך

כ' השערי אפרים (שער ד' סל"ה) שאם שני אנשים נפגשים בפתח בית הכנסת, זה נכנס וזה יוצא, מי שנכנס יש לו דין קדימה.

אכילה ושתייה לת"ח הלומדים בבהמ"ד כל היום

כ' בשו"ע (סי' קנ"א ס"א) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם..... ותלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק, והסביר המ"ב (סק"ה) דה"ה שמותר להם לישון שם, אבל אין להם היתר לעשות קפנדריא או ליכנס בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, דהרי גם ת"ח מוזהרים על מורא מקדש. עוד הוסיף (סק"ו) בשם המ"א, שאנשים הלומדים שם בקביעת נחשבים כשעת הדחק, משום שאם יצטרך ללכת לאכול ולשתות בביתו, יתבטל מלימודו (ולפי"ז רק התירו לאכול ולשתות ולישון שם, אבל אין זה מתיר לעשות

קפנדריא או ליכנס מפני החמה או הגשמים, כין שאין זה גורם ביטול תורה), ולכן אם אין לומדים בביהכנ"ס ובביהמ"ד אסורים לאכול ולשתות שם.

אבל הרמ"א כ' י"א דבבית המדרש אפילו שלא מדוחק שרי, ונ"מ בין הני תרי שיטות, דלפי הרמ"א יש נ"מ בין ביהכנ"ס ובית המדרש, שבביהכנ"ס מותרים רק מדוחק, ואילו בבית המדרש שלומדים שם בקביעות, מותרים גם שלא מדוחק.

והנה יש להסתפק אם ההיתר של הלומד בבית המדרש, הוא דווקא כשלומד כל היום או אפילו כשלומד חלק מהיום, ועוד יש להסתפק האם יש להקל גם במי שלומד כל היום, אלא שהוא לומד בכמה בתי מדרשים משך היום, ועוד יש להסתפק במי שלומד בבית המדרש כל היום, האם ההיתר לאכול ולשתות, הוא דווקא באותו בהמ"ד שהוא לומד שם, או אפילו בבהמ"ד אחר (למשל, בבהמ"ד שהוא לומד שם, אין קפה, ושתייה אחר) ואכמ"ל.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: **שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר**